

NAUJAS VISUOMENĖS SVEIKATOS STEBĖSENOS MODELIS SAVIVALDYBĖSE

Visuomenės sveikatos stebėsenos savivaldybėje tikslas – nuolat rinkti, analizuoti ir interpretuoti visuomenės sveikatą apibūdinančius rodiklius bei tinkamai informuoti savivaldybės politikus, siekiant efektyvaus valstybinių (valstybės perduotų savivaldybėms) bei savarankiškų visuomenės sveikatos priežiūros funkcijų įgyvendinimo savivaldybės teritorijoje.

Iki šiol savivaldybių visuomenės sveikatos biurų visuomenės sveikatos stebėsenos specialistai rengė savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos programas, jas derino su Higienos institutu, vykdė pasirinktų rodiklių stebėseną, juos analizavo ir teikė atskaitas savivaldybės tarybai. Savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistai išsamiai vykdė daugybės demografinių, sveikatos būklės, gyvenamosios rodiklių stebėseną, identifiko savivaldybės visuomenės sveikatos problemas, tačiau ši stebėseną nebuvo susieta su veiksmu. Deja, daugeliui savivaldybių ši informacija netapo reikšminga paskata veikti, ir ja remdamosi jos nesiėmė planuoti ir įgyvendinti visuomenės sveikatos stiprinimo priemonių, kad spręstų savo gyventojų sveikatos problemas.

Vykdamas projektą „Visuomenės sveikatos priežiūros viešųjų paslaugų sistemos tobulinimas savivaldybėse“ (projekto kodas Nr. VPI-4.3-VRM-02-V-01-002) pagal 2007–2013 m. Žmoniškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 4 prioriteto „Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas“ įgyvendinimo priemonę VP1-4.3-VRM-02-V „Viešųjų politikų reformų skatinimas“, savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos specialistams išmokus rinkti ir analizuoti rodiklius, nutarta žengti toliau ir tobulinti savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos sistemą bei vertinti, kaip įgyvendinami valstybei (o tuo pačiu ir kiekvienai savivaldybei) aktualiausi sveikatos tikslai ir uždaviniai. Taigi esminis naujojo savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos modelio skirtumas nuo prieš tai buvusiojo – stebėsenos susiejimas su veiksmu.

Visuomenės sveikatos stebėseną savivaldybėje vykdoma šiais etapais:

1. Pagrindinis visuomenės sveikatos stebėsenos savivaldybėje dokumentas – Lietuvos sveikatos 2014–2023 metų programos projektas (toliau – LSP)¹. LSP nustato nacionalinius sveikatinimo veiklos tikslus ir uždavinius, siekiamus sveikatos lygio rodiklius, kurie būtini įgyvendinant Lietuvos pažangos strategiją „Lietuva 2030“. Programoje iškeltas 1 strateginis tikslas ir 4 tikslai bei jų uždaviniai;
2. LSP iškeltų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo savivaldybėse stebėsenai parengtas baigtinis pagrindinių rodiklių sąrašas (toliau – PRS). Šiuo metu PRS sudaro 45 unifikuoti rodikliai, geriausiai apibūdinantys LSP siekinius. Rodiklių sąrašas sudarytas remiantis Lietuvos sveikatos programos projekte, Lietuvos strateginiuose sveikatos dokumentuose pateikiamais rodikliais, Europos pagrindinių sveikatos rodiklių (ECHI) sąrašu, taip pat remiantis Lietuvos patirtimi vykdant visuomenės sveikatos stebėseną (Higienos instituto patirtis, duomenų bazėse pateikiama informacija, sveikatos apsaugos ministro įsakymai) bei 4 Anglijos savivaldos lygiu renkamų rodiklių rinkiniais. Rodiklio reikšmė leidžia kasmet vertinti jo pokyčių kryptį ir aprėptį savivaldybėje² bei reikšmės atitiktį išsikeltam savivaldybės siekiniui, palyginti savivaldybės rodiklio reikšmę su Lietuvos ir (ar) ES vidurkiu;
3. Rutininiais metodais ir per atrankinę apklausą surinktų savivaldybės PRS rodiklių reikšmės vaizduojamos savivaldybės PRS profilyje taikant „šviesoforo“ principą. Vadovaujantis šiuo principu visos 60 Lietuvos savivaldybių suskirstytos į 5 grupes (po 12 savivaldybių kiekvienoje grupėje):
 - 12 savivaldybių, kuriose stebimas rodiklis atspindi geriausią situaciją, žymimos žalia spalva (pirmas kvintilis);

¹ Lietuvos sveikatos 2014–2023 metų programos projektas (2013 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Respublikos Seimui pateikta dokumento redakcija).

² Išskyrus rodiklius, kurie bus renkami suaugusiųjų žmonių gyvenamosios atrankinio tyrimo metu. Šiuos tyrimus rekomenduojame atlikti ne rečiau kaip kartą per trejus metus.

galima paremti rodiklio pokyčio krypties tendencija (pvz., prioritetą suteikti, jei situacija turi tendenciją prastėti).

Sudaromas probleminių visuomenės sveikatos sričių (temų) sąrašas. Šiose srityse atliekama detali atrinktų rodiklių analizė ir vertinimas, o vertinimo rezultatai interpretuojami;

5. Savivaldybės PRS reikšmių „šviesoforas“ kartu su probleminių visuomenės sveikatos temų analizės ir vertinimo rezultatais pateikiamas savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaitoje. Šioje ataskaitoje taip pat pateikiami teminių rodiklių sąrašų (toliau – TRS) stebėsenos rezultatai (žr. modelio 7–9 dalį);
6. Savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaita kasmet teikiama tvirtinti savivaldybės tarybai. Vadovaujantis ataskaitoje pateiktą PRS ir savivaldybės TRS duomenimis bei išsamesnės analizės ir vertinimų rezultatais, nustatomi trumpojo (trejų metų) laikotarpio savivaldybės sveikatos prioritetai, kurie kasmet peržiūrimi ir pagal poreikį koreguojami;
7. Savivaldybės sveikatos prioritetams įgyvendinti rengiamos vidutinio ir trumpojo laikotarpio savivaldybės teminės sveikatos programos ir (ar) savivaldybės suformuluoti sveikatinimo tikslai, uždaviniai bei priemonės integruojami į savivaldybių strateginius planus;
- 7a. Valstybės lygiu parengus temines vidutinės trukmės programas (pvz., Visuomenės sveikatos plėtros programą) bei patvirtinus šių programų įgyvendinimo tarpinstitucinius veiklos planus, valstybės institucijoms nurodžius ar vietos savivaldai pageidaujant šių valstybės strateginių dokumentų nuostatos perkeliamos į savivaldybių strateginius dokumentus;
8. Savivaldybių teminėse sveikatos programose iškeltų tikslų, uždavinių ir priemonių įgyvendinimo savivaldybėse stebėsenai parengiamas programos teminių rodiklių sąrašas (TRS). Rodiklio reikšmė leidžia kasmet vertinti rodiklio pokyčių kryptį ir aprėptį savivaldybėje, jo reikšmės atitiktį išsikeltam savivaldybės siekiniui, o vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu vertinti teikiamų sveikatos intervencijų efektyvumą;
- 8a. Valstybės institucijoms nurodžius ar vietos savivaldai pageidaujant, savivaldybių teminių rodiklių sąrašai turi / gali būti papildyti valstybės teminiais rodikliais. Pagal poreikį valstybės TRS rodiklis gali būti įtrauktas ir į pagrindinį rodiklių sąrašą;
9. Savivaldybės TRS rodiklių visuma sudaro savivaldybės teminių rodiklių profilį, kuris kartu su pagrindinio sąrašo rodiklių profiliu sudaro integralią visuomenės sveikatos stebėsenos savivaldybėje sistemą.

Informacija ir siūlymai savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos specialistams:

1. Nuo 2014 m. spalio 1 d. nebelieka savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos programų;
2. Kol kas pagrindinių visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklių sąrašas nėra patvirtintas sveikatos apsaugos ministro įsakymu, todėl savivaldybėms jis dar neprivalomas;
3. Siūloma išsikelti PRS rodiklių siekinius ir stebėti, ar vykdoma veikla padeda juos įgyvendinti;
4. Kadangi kiekvienas rodiklis turi skaitinę išraišką, surinktų savivaldybės PRS rodiklių reikšmės vaizduojamos savivaldybės profilyje, savivaldybių ataskaitos taps trumpesnės ir iš dalies unifikuotos;
5. Siūloma rengti ataskaitas ne vienai tikslinei auditorijai, kaip buvo iki šiol, o bandyti savo žinių paskleisti ir bendruomenėje. Trumpoji ataskaita turėtų būti skiriama politikams, o savivaldybės gydytojui ir kitiems suinteresuotiems visuomenės sveikatos profesionalams turėtų būti parengiama išsami savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaita; visuomenei vertėtų skleisti jai pritaikytus pranešimus;
6. Nuo šių metų į savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos procesą įtrauktas savivaldybės gydytojas. Su juo suderinta savivaldybės visuomenės sveikatos biuro parengta visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaita pristatoma savivaldybės tarybai, tada siunčiama Higienos institutui;
7. Savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistai entuziastingai parėmė siūlymą vykdyti kasmetinius visuomenės sveikatos stebėsenos specialistų susitikimus ir juose pristatyti bei nagrinėti kelių savivaldybių ataskaitas, aptarti kilusias problemas ir diskutuoti apie savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos sistemos ir rodiklių sąrašo tobulinimą. Kai sveikatos apsaugos ministro įsakymu bus patvirtintas savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklių sąrašas ir juo remiantis bus parengtos savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaitos, bus stengiamasi realizuoti šią idėją;
8. Higienos institutas teikia metodinę pagalbą savivaldybėms dėl visuomenės sveikatos stebėsenos ir skelbia savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaitas savo interneto svetainėje www.hi.lt.

Dr. Aušra Želviėnė
Higienos instituto Sveikatos informacijos centro
Biostatistinės analizės skyrius